

NAGY PÁL MIKLÓS FARAGOTT BOTJA A BÉRES BÉLA GYŰJTEMÉNYBEN

VIGA GYULA

Madarassy László 1935-ben, a művészkedő pásztorokat bemutató könyve első fejezetét *Nagy Pál Miklós* máriabesnyői faragó pásztornak szentelte.¹ A jeles faragó Jászapátiban született 1868-ban. Már gyermekkorában pásztorok adták, ám írni, olvasni megtanult. Dolgozott Kocséron, Orgoványban, udvaros volt Kecskeméten a „Két orosz-lán” vendégfogadóban, majd 1914-től Máriabesnyőn élt, ahol a kapucinus barátok tehénpásztora volt.²

Nagy Pál Miklós elsősorban botokat faragott meg és készítményeivel sajátos műfajt teremtett. Különösen ún. *történelmi botjai* tették híressé a nevét, amelyeken a magyar történelem, közélet, illetve irodalom híres személyiségeinek arcvonását, apró portréit faragta meg. (Ezek mellett készített ún. *vallási botot* és *természeti botot* is: az utóbbinak a pásztorokodás, halászat, vadászat és a földművelés köréből vett jelenetek és tárgyak megfaragása adta a díszét.³) A faragott történelmi botokon szereplő portrékat – mint Madarassy László leírásából tudjuk – Dolinay Gyula: *Magyar királyok és hősök arcképcsarnoka* című gyűjteményéből mintázta a faragó.⁴

A Mátrából beszerzett *barkóca* botokat hosszas kezelés (*pállítás*, zsírozás, lúgos fürdő és füstölés) után kezdte el megfaragni. A portrékat nem rajzolta elő, hanem azonnal faragókéssel mintázott. A finom karcolások, hornyolások s a ritkább vésések mélyét kocsikenőccsel kente be, s így a mélyebb részek sötét tónusából negatívyszerűen bontakozik ki a szövegek és ábrák kontúrja.

Madarassy írásából tudjuk, hogy Nagy Pál Miklós faragott botjai sajátos hírnevet szereztek készítőjüknek, s a legjelesebb darabok számos magán- és közgyűjteménybe is eljutottak. Az alább bemutatásra kerülő példány *Béres Béla* tokaji esperes plébános gyűjteményében található.⁵

A bot hossza 92 cm, átlagos átmérője 2,5 cm. Görbebot, felső vége finom ívben hajlik vissza. Anyaga barkócafa. Színe sárgásan pácolt, melyen a vésések, illetve karcolások mélyfeketéi kontrasztos rajzot adnak: a mélyítések határolják be az alakok kontúryait, azokon az apróbb részeket finom karcolások formázzák. Ez utóbbi technika az, amely

1. *Madarassy L.*, é. n. (1935) 16–25.

2. *Madarassy L.*, é. n. (1935) 21–22.

3. *Madarassy L.*, é. n. (1935) 18., 21.

4. *Madarassy L.*, é. n. (1935) 22.

5. Ezúton mondok köszönetet Béres Bélának, hogy a bot közlését számomra lehetővé tette. Itt köszönöm meg a rajzok elkészítését is Józsné Homola Krisztinának.

finom vékony vonalaival rendkívül grafikussá teszi a palást díszítményét, s egyáltalán alkalmassá a portrészzerű ábrázolásra. A bot faragott díszei közvetlenül a görbület alatt indulnak, s – a szárvég utolsó 5 cm-ét leszámítva – egyenletesen betakarják a palást egész felületét. A díszítményt mindkét végén, keskeny folyóindás csík fogja közre, mely felül növényi ornamensekből, alul pedig szívyszerűen ívelő vonalakból záródik össze.

A faragvány felső hatodát vallási jelképek alkotják. Keresztre feszített Krisztus, az „Isten uja” és az „Isten szeme” keresztény szimbólumok, *Hit, Remény, Szeretet* felirat tölti ki ezt a felületet, amelyhez a magyar címer és „Éljen a haza” szövegrész, valamint a készítővel kapcsolatos információ társul: *Nagy Pál Miklós díszítette Máriabesnyőn 1936.*

A díszítmény fő vonulatát a történelmi portrék alkotják. 72 „arckép” húzódik végig csigavonalban a bot palástján, sajátos arcképcsarnokként, ahol az egyes sorokat a Hímnusz, valamint a Szózat első versszakának sorai választják el egymástól. A kép és a szöveg két, párhuzamos vonalban halad végig a bot palástján. A sorok kiterítve, sajátos panoptikumszerű együttest alkotnak. A sorrendet általában az időrend határozza meg, ami értelemszerűen a mintakönyv jellegéből adódik.

Botunk a következő személyiségek portréit tartalmazza (valamennyi kép alatt ott szerepel az ábrázolt neve is): *Attila, Buda, Keve, Keme, Béla, Árpád, Szabolcs, Lehel, Bulcsú, Kond, Gyula, Örs, Géza, Szent István, Szent Imre, András, I. Béla, I. Géza, Szent László, Kálmán, III. Béla, Imre, V. István, IV. Béla, II. Endre, III. Endre, Károly Róbert, Nagy Lajos, Mária, Hunyadi Mátyás, Hunyadi János, Kinizsi Pál, Bakócz Tamás, Fráter György, Verancsics Antal, Dobó István, Zrínyi Miklós, Tinódi Sebestyén, Pázmány Péter, Eszterházy Miklós, Zrínyi K.* (bizonyára Zrínyi Péter alakja lenne, csupán a keresztnév első betűjének elírásáról van szó), *Bocskay István, Báthory István, Bethlen Gábor, Thököly Imre, Zrínyi Ilona, Széchenyi Pál, II. Rákóczi Ferenc, Bercsényi Miklós, Mikes Kelemen, Bessenyei György, Révai Miklós, Széchenyi Ferenc, Dugonyics Antal, Versegly Ferenc, Széchenyi István, Virág Benedek, Vörösmarty Mihály, Kisfaludy Sándor, Kisfaludy Károly, Kölcsey Ferenc, Kossuth Lajos, Batthyány Lajos, Petőfi Sándor, Damjanich János, Kiss Ernő, Lahner György, Nagy Sándor, Guyon Richárd, Dessewffy Arisztid, Aulich Lajos, Leiningen Károly.*

A díszítménysor végén, annak mintegy lezárásaként rövid felirat: 73 fej. Ez téves szám, mert a bot „csak” 72 portrét tartalmaz. A bot palástjának egész felülete meg van faragva, a fa természetes ágnyomait, görcseit egy-egy virágmotívum fedi le. Úgy tűnik, hogy a fejek számát maga az alapanyag, a bot hossza is meghatározza. Madarassytól tudjuk, hogy ő 104 portrét ábrázoló botot látott a faragónál.⁶ Nyilván az említett okkal magyarázható, hogy a díszítmény végére a 13 aradi tábornok közül csak 7 került, Guyon portréja mellett.

Nagy Pál Miklós itt bemutatott faragott botja a pásztorfaragások, s a magyarországi népművészet emberábrázolásainak sajátos vonulatába tartozik.⁷ Egyrészt konkrétan megragadhatók az ábrázolás előképei: ismerjük forrását, melyből a történelmi portrékat, régi rajzokat, metszeteket példaként kiemelte. Ugyanakkor megfigyelhető a rendkívül erős kötődés a mintarajzok formájához, a törekvés az eredeti portrék visszaadására. Igaz ugyan, hogy a népművészet emberábrázolásainak többségéhez hasonlóan, többször csak a

6. Madarassy L., é. n. (1935) 20.

7. Magyar Néprajzi Lexikon, I. 677–682.

4. kép. Nagy Pál Miklós portréja
(Madarassy L. nyomán)

szembetűnő, ám külsődleges jegyek hangsúlyozzák az egyéni vonásokat (bajusz, szakáll, fejviselet stb.), gyakran azonban megdöbbentő a formai azonosság az eredeti ábrázolással. Ha Madarassy nem lett volna szemtanúja annak, hogy a félszemű, rosszul látó öreg pásztorember minden előrajzolás nélkül mintázta ezeket a fejeket, talán el sem hinnénk ezt. Különösen ha az általunk vizsgált bot legelső portréit összevetjük a Madarassy által közölt botrészt rajzaival; a kettőn ugyanis egyértelmű az ábrázolás részleteinek azonossága. Magam nem ismerek a magyarországi népművészet „alkotói” és tárgyai közül hasonlót, aki, illetve amely ily nagy tömegben, s effajta részletességgel törekedne a portrészertű ábrázolásra.

Tudjuk azt, hogy Nagy Pál Miklós botjai megrendelésre is készültek, mintegy emléktárgyként a megrendelők, illetve a Máriabesnyőre látogatók számára. Alkotásai, alkotó tevékenysége így egy sajátos kétirányú folyamat eredőjeként is értelmezhető. Egyfelől az irodalom, a nyomtatott betű és kép népművészet útján való folklorizálódási formájaként (sajátos képi folklorizáció), másrészt a népművészeti hagyomány, faragó technika továbbéléseként a polgárosodó környezetben (mintegy sajátos képi, vizuális „folklorizmus”).

A népművészeti ábrázolás hagyományos témáitól némiképp eltérő „alkotások” ezek, ám ízlésviláguk és megformálásuk módja mélyen gyökerezik a népművészeti hagyományokban. Tárgyunk jól reprezentálja, hogy Nagy Pál Miklós sajátos műfajt teremtett faragványaival, amelyek technikailag elsősorban a Dunántúl karcolt pásztorfaragásaihoz állnak közel,⁸ ám esetünkben ezt az alkotói önfejlődés különálló útjának tarthatjuk. Az azonban kétségtelen, hogy Nagy Pál Miklós faragott botjai becses darabjai lehetnek minden néprajzi gyűjteménynek.

IRODALOM

- Domanovszky Gy.*, 1983. A két Kapoli. Budapest
Madarassy L., é. n. (1935) Művészkedő magyar pásztorok. Budapest
Magyar Néprajzi Lexikon I. Budapest, 1977.; III. Budapest, 1980.

DER GESCHNITZTE STOCK VON PÁL MIKLÓS NAGY IN DER BÉLA BÉRES SAMMLUNG

(Auszug)

In der Abhandlung geht es um den geschnitzten Stock eines bekannten Schnitzhirten Pál Miklós Nagy. Der Schnitzer, der in Máriabesenyő lebte, war der Kuhhirt der Kapuzinermonche im ersten Drittel unseres Jahrhunderts. Seine geschnitzten Stocke vertreten eine eigenartige Richtung in der Volkskunst. Der hier ausgestellte Stock stellt 72 Porträte aus den Tausend Jahren der ungarischen Geschichte dar. Das Original der Porträte befindet sich unter den Zeichnungen bzw. Stichen einer im letzten Drittel des vergangenen Jahrhunderts entstandenen historischen Arbeit. Die feinen Ritzer des Schnitzers, die tiefschwarzen Kerben der getieften Teile wiedergibt mit vollkommener Treue die Originalstiche. Seine Schnitzertechnik ist in erster Linie mit den Hirtenschnitzereien Transdanubiens (West-Ungarn) verwandt, trotzdem halten wir es für das innere Ergebnis der künstlerischen Selbstentwicklung. In der ungarischen Volkskunst kennen wir keine andere Menschendarstellung, die bestrebt gewesen wäre, die Formen mit ähnlicher Treue wie es Pál Miklós Nagy gemacht hat, zu wiedergeben. Seine Arbeiten, von denen mehrere in Privat- und öffentlichen Sammlungen zu finden sind, gehören zu den kostbaren Andenken der ungarischen Volkskunst. Das hier ausgestellte Stück ist in der Privatsammlung des Tokajer Dechantpfarrers Béla Béres.

Gyula Viga

8. *Domanovszky Gy.*, 1983. 9.; *Magyar Néprajzi Lexikon* III. 72.